

مطالعات فقه و حقوق اسلامی

سال ۱۴ - شماره ۲۶ - بهار ۱۴۰۱

صفحات ۱۹۳-۲۲۴ (مقاله پژوهشی)

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در رویارویی با بازدارندگی کیفری

شهیار عبدالهی قهفرخی* / بتول پاکزاد** / حسن عالی پور*** / محمدرضا الهی منش****

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۱۶

چکیده

بازدارندگی کیفری از پولشویی الکترونیکی در سنجش با پیشگیری از این پدیده، دو نقطه آسیب عمده دارد: نخست این که موجب تورّم پرونده های کیفری می شود و لاجرم در قبال هر جرم مالی منشأ یا هر جرم مرتبط با مال، یک پرونده پولشویی نیز مطرح می شود که خود موجبات عدم رسیدگی دقیق و در نتیجه، عدم تعیین متناسب کیفرها برای جرم منشأ و پولشویی می شود. دوم این که پولشویی فرع بر جرم منشأ و وابسته بدان است و تعیین ضمانت اجراهای کیفری برای پولشویی نیز عموماً منوط به تعیین تکلیف کیفری نسبت به جرم منشأ است. در برابر، پیشگیری از پولشویی الکترونیکی این دو آسیب را ندارد؛ بلکه برعکس، در ضمانت اجراهای پیشگیرانه، اساساً جرم منشأ، محوریت ندارد و خود پولشویی، محور اصلی تدابیر است. تدابیر پیشگیرانه، اعم از وضعی و اجتماعی این قابلیت و انعطاف را دارند که به طور مستقیم در ارتباط با پولشویی در فضای سایبر به کار گرفته شده و زمینه های شکل گیری پرونده های کیفری در زمینه پولشویی را از بین ببرند.

مقاله حاضر با استفاده از منابع کتابخانه ای و اینترنتی و با روش توصیفی - تحلیلی به این نتیجه رسیده است که رویارویی با پدیده پولشویی الکترونیکی از رهگذار تدابیر کیفری و قضایی، فرجامی

* دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران شمال، تهران، ایران

** استادیار حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران شمال، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

b.pakzad@gmail.com

*** استادیار پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران

**** استادیار حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران شمال، تهران، ایران

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۱۹۴

جز تورم پرونده، ناکارآمدی ضمانت اجراهای کیفری و فرصت دهی به مرتکبان جهت فرار از مسوولیت های قانونی ندارد و پیشنهاد این نوشتار، جابجایی تدابیر کیفری و قضایی با تدابیر پیشگیرانه یا اقدامات تأمینی است که با استفاده از شیوه ها و تدبیرهای گوناگون الکترونیکی، تحقق پولشویی الکترونیکی را ناممکن کند. از اینرو، پولشویی الکترونیکی همانند دیگر جرائم، چندان مبتنی بر تحلیل های سزاگرایانه یا سودگرایانه در کیفرگزینی نیست، بلکه پدیده ای است که با تدابیر پیشینی، قابل کنترل است نه با تدابیر پسینی.

کلیدواژه: پولشویی الکترونیکی، تدابیر پیشگیرانه، بازدارندگی کیفری، تدابیر تأمینی، پیشگیری فنی.

درآمد

بازدارندگی، مهم ترین اصل در رویکرد سودانگاران برای وضع تدابیر در رویارویی با پولشویی و به تبع آن پولشویی الکترونیکی است. دلیل ساده این امر روشن است؛ پولشویی پدیده ای ذاتاً ضد اخلاقی و ضد مذهبی نیست و در نتیجه، رویکردهای سزاگرایانه در تعیین این مجازات، نقش برجسته ای ندارند. آن چه در رویکرد سزاگرایانه و نیز رویکردهای مذهبی متبلور می شود، همان رفتار سرزنش پذیر یا ذاتاً بدی است که به عنوان جرم منشأ یاد می شود. پس از تحقق جرم منشأ نسبت به مال، حرمت موضوع جرم شکسته شده است و رفتارهای بعدی نسبت به مال، عنوان مجرمانه مجزایی ندارند. این وضعیت، قابل سنجش با سرقت از سارق یا کلاهبردار یا خائن در امانت است که نشان می دهد رفتار مرتکب متضمن نقض حرمت رابطه مالکیت یا پیمان کردن علقه مالک و مالش نیست. بدین حال اگر ماهیت رفتارهای صورت گرفته نسبت به مال یا عواید حاصل از جرم، همچون جرم منشأ دانسته می شد و قبح ذاتی یا سرزنش پذیری اخلاقی می داشت، به طور قطع مورد توجه فقهای اسلامی یا متفکران رویکرد سزاگرایی قرار می گرفت، ولی پولشویی دستکم از جهت چرایی و فلسفه جرم انگاری، یک پدیده جدید به شمار می رود؛ پدیده ای که ضمانت اجرای آن باید بر اساس رویکردهای سودانگاران تحلیل و تعلیل شود.

حال که پولشویی از جهت ماهیت رفتار با جرایم منشا قابل تطبیق نیست؛ پرسش اصلی این پژوهش نیز از همین منظر سر بر می آورد که مناسب ترین و کارآمدترین ضمانت اجراها برای رویارویی با پولشویی الکترونیکی کدام اند؟ این پرسش از این جهت اهمیت پیدا می کند که بسا برای پدیده پولشویی الکترونیکی، اساساً بتوان ضمانت اجراهای کیفری را نادیده گرفت یا کمرنگ کرد؛ زیرا کیفر هنگامی هدفمند و کارآمد خواهد بود که در درجه نخست با ماهیت رفتار سرزنش پذیر یا زیانبار، متناسب باشد. وقتی ماهیت رفتار پولشویی، سرزنش پذیری ذاتی یا مغایرت واقعی با گزاره های اخلاق تکلیف گرا یا دینی ندارد یا این مغایرت محلّ چالش و تردید است، چرا باید بر روی ضمانت اجراهای کیفری تأکید کرد؛ به ویژه این که ضمانت اجراهای کیفری ضرورتاً محصول یک رسیدگی طولانی قضایی و قطعیت رأی است و چنین فرآیندی برای پدیده ای که در فضای سایبر در زمان کوتاه و در مکان های متعدد رخ می دهد، چندان بازدارنده به شمار نمی رود. غیر از این، پولشویی خاصیت چسبندگی به جرایم مالی منشأ دارد و به تعداد پرونده های کیفری ای که تاکنون در قبال جرایم مالی می شناختیم باید برای پولشویی بگشائیم. چنین تورمی نمی تواند به بازدارندگی از پولشویی بیانجامد، همچنان که کارکرد نظام قضایی را برای رویارویی با جرایم منشأ نیز به چالش می کشد.

از سوی دیگر، اقدامات تأمینی که به صورت فوری برای دفع خطر جرم یا مسدود سازی تداوم جرم اعمال می شوند و نیز تدابیر پیشگیرانه که اقداماتی پیشینی برای برهم زدن فرصت ارتکاب جرم یا از میان بردن اندیشه انجام جرم است، ضمانت اجراهایی کارآمد برای رویارویی با پولشویی الکترونیکی است، ولی مهم ترین آسیب این ضمانت اجراها، فقدان جایگاه قانونی و نامشخص بودن نوع و ماهیت تدابیر است که می تواند حقوق و آزادی های فردی یا اصل قانونی بودن را نادیده بگیرد؛ یعنی حُسنی

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۱۹۶
که ضمانت اجراهای کیفری دارد در اینجا برای اقدامات تأمینی و پیشگیرانه در چهره
عیب ظاهر می شود.

در توازن میان معایب و محاسن تدابیر بازدارنده از پولشویی الکترونیکی، چه
سیاستی را باید برگزید؟ از یک سو، ضمانت اجراهای کیفری دارای جایگاه قانونی
مشخص و مبتنی بر یک فرآیند مطلوب تعیین و اعمال اند ولی در بستر تورم پرونده -
های قضایی و فرایند طولانی رسیدگی کیفری، کارآمدی ندارند؛ ولی از سوی دیگر،
اقدامات تأمینی و پیشگیرانه، بازدارندگی مؤثر دارد و در زمان کوتاه و از سوی مراجع
متعدد قضایی و غیر قضایی قابل اعمال اند، ولی جایگاه قانونی مشخص ندارند و
محدوده تدابیر به طور دقیق مشخص نیست. در این نوشتار ابتدا این سه گونه از تدابیر
معرفی می شوند و در ادامه با تأکید بر تدابیر پیشگیرانه، کوشش می شود تا سیاستی که
مبتنی بر پیشگیری بجای کیفردهی است، تقویت شود:

۱- گونه شناسی تدابیر بازدارنده از پولشویی الکترونیکی

پیشگیری از جرم دو ماهیت عمده دارد که یکی در حقوق کیفری مطرح می شود
و دیگری در جرم شناسی. در حقوق کیفری، پیشگیری از وقوع جرم، یک هدف
است که با اعمال ضمانت اجراهای کیفری، دنبال می شود ولی در جرم شناسی،
پیشگیری از وقوع جرم یک روش یا تدبیر است که برای خنثی سازی انجام جرم یا از
بین بردن فرضت یا زمینه آن به کار گرفته می شود. به جهت این دو ماهیت مهم
پیشگیری از وقوع جرم، این نهاد یکی از کلیدی ترین مفاهیم سیاست جنایی تلقی می
شود که هم در حقوق جزا محوریت دارد و هم در جرم شناسی کاربردی. به جهت
همین دو ماهیت یا بعد جزایی و جرم شناسانه است که گاهی به ناروا، از دو تدبیر یا
شیوه کلان در پیشگیری از وقوع جرم یاد می شود؛ یکی پیشگیری کنشی یا غیر
کیفری و دیگری پیشگیری واکنشی یا کیفری.

پیشگیری کنشی چنان که از عنوانش بر می آید تدابیری برای عدم وقوع جرم است؛ یعنی کنش یا اقدامی که بتواند علاج واقعه قبل از وقوع باشد. این نوع از پیشگیری شاخه ای از جرم شناسی کاربردی و سیاستی کلان از سیاست جنایی کشورها به شمار می رود. در برابر پیشگیری واکنشی، اقدامی در برابر جرم واقع شده است. این واکنش نمی تواند از جنبش پیشگیرانه باشد و ماهیتاً هم پیشگیرانه تلقی نمی شود.

پیشگیری از نوع واکنشی به سه صورت مصداق می یابد: نخست پیشگیری واکنشی از طریق تعیین و اعمال کیفر که به منزله استفاده از ابزار کیفر برای مقابله با جرم هم در راستای کیفر دادن مرتکب و هم بهره گیری از آن برای پیشگیری از جرم در آینده است. این واکنش را نمی توان ماهیتاً تدبیر یا روش یا سیاست نام نهاد؛ زیرا پیشگیری در اینجا هدف تعیین و اعمال کیفر است و آن چه که به واقع، پاسخ یا واکنش به جرم است، همان کیفر است که برای اعمال درد و رنج یا محدودیت و سلب حقوق بر محکوم اعمال می شود.

دوم، پیشگیری واکنشی از طریق اقدامات تأمینی. اقدامات تأمینی به اقدام فوری برای تأمین امنیت در زمان وقوع خطر ارتکاب جرم یا خطر جریان آن گفته می شود. این اقدامات به رویکرد اجتماعی برای دفع خطر جرم یا خطر مرتکب اعمال می شود و متصدی اعمال آن به موجب قانون می تواند از متصدی اعمال کیفر بسیار عام تر باشد. برای اعمال این اقدامات ضرورتاً نیازی به تشکیل پرونده قضایی نیست و با تصریح قانون برای دفع خطر یا کنترل موقعیت خطرزا از سوی شهروندان، پلیس، مقامات دادرسی و دادگاه ها قابل اعمال است. این اقدامات در واقع برای دفع خطر در وضعیت فوری است و با آن که در مقام بازدارندگی از جرم یا کنترل مرتکب است ولی به طور دقیق، پیشگیری از وقوع جرم محسوب نمی شود؛ به ویژه این که فقط منصرف به

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۱۹۸
موارد استثنائی و خاص مصرّح در قانون استغ با این حال، بر این اقدام گاهی پیشگیری
ثانوی نیز اطلاق می شود.

سوم، پیشگیری واکنشی از طریق اقدامات تربیتی و بالینی. این اقدامات برای تربیت
شخص محکوم و بازسازی گاری کردن وی است. در اینجا، اقدامات پس از وقوع جرم و
احراز آن و در غالب موارد، پس از محکوم شدن مرتکب است که تدابیر پیشگیرانه،
جنبه فردی یافته و فقط نسبت به افراد بر حسب وضعیت آنها و نوع محکومیت آنها
اعمال می شود. این اقدامات تربیتی و بالینی که روان درمانی در آنها محوریت دارد،
هرچند برای اجتماعی کردن مرتکب و تلاشی برای پیشگیری از جرم در آینده از
سوی وی است ولی این تدابیر نه تنها حالت موردی دارد که آمیخته با پاسخ به جرمی
است که رخ داده است.

تدابیر قابل اعمال در سیاست جنایی، یک نظام حقوقی هنگامی کارآمد و هدفمند
خواهد بود که بتواند بازدارنده از جرم باشد. بازدارندگی از جرم، مفهوم عامی است
که هم بر محوریت جرم است و هم مجرم، هم قبل از وقوع جرم است و هم حین آن و
هم پس از آن. چنان چه هدف تدابیر قابل اعمال، بازدارندگی از وقوع جرم در آینده
باشد در این حال، بازدارندگی پیشگیرانه خواهد بود. اگر تدابیر قابل اعمال،
بازدارندگی از وقوع جرم در حین انجام یا در آستانه انجام باشد، بازدارندگی تأمینی
خواهد بود. اگر تدابیر قابل اعمال، بازدارندگی از وقوع جرم در آینده بر اساس جرم
واقع شده در گذشته باشد، بازدارندگی کیفری است که بخشی از آن می تواند
بازدارندگی اصلاحی و بالینی باشد. در ادامه به این سه گونه از بازدارندگی اشاره می
شود:

۱-۱- بازدارندگی پیشگیرانه

بازدارندگی پیشگیرانه منطبق بر همان مفهوم پیشگیری از وقوع جرم است. این
هدف، براساس اعمال تدابیر بر انصراف پیشینی افراد از گرایش به انجام جرم یا برهم
زدن وضعیت تحقق جرم یا تدارک آموزش های لازم برای اجتناب از انجام جرم

متمرکز می شود. آن چه در بازدارندگی پیشگیرانه محوریت دارد، تناسب تدابیر پیشگیری کننده با تهدید است.

اصل تناسب تدبیر پیشگیرانه با تهدید یا همان پولشویی الکترونیکی به معنای سنجش ضرورت و کارآمدی تدبیر اتخاذ شده در قبال تهدید است. چنان که در فصل دوم گفته شد، تدابیر پیشگیرانه در وضعیت معمول می تواند با اصل محرمانگی، رعایت حقوق بشر و نیز اصل تداوم فعالیت های اقتصادی و تجاری سر ناسازگاری داشته باشد؛ از اینرو ماهیتاً اقدامی امنیتی و محدود کننده است؛ لذا، باید ضرورت و کارآمدی تدابیر در قبال پولشویی الکترونیکی و حتی الامکان معقول و اقتصادی بودن آنها، ارزیابی شود تا بتوان گفت این تدابیر، متناسب با تهدیدهایی است که در صدد رویارویی با آن بر می آید.

اصل تناسب میان تدبیر و تهدید باید با لحاظ همه بن بست ها و چالش هایی موجود باشد. تا زمانی که همه این چالش ها زدوده نشود و یا متناسب با آنها، تدبیرهای لازم در نظر گرفته نشود، نمی توان از بازدارندگی پیشگیرانه سخن گفت. به همین دلیل است که پیشگیری از پولشویی الکترونیکی کاملاً متکی بر نسبت سنجی است و اگر این نسبت سنجی نباشد، نمی توان از موفقیت و کارآمدی تدابیر پیشگیرانه سخن گفت. از آنجا که محور اصلی بحث بر تدابیر پیشگیری از وقوع جرم در معنای اصلی آن، یعنی عدم وقوع جرم یا علاج جرم قبل از وقوع آن است، در مباحث دوم و سوم به این قسم اشاره خواهد شد.

اساس رویارویی با پولشویی الکترونیکی، با تدابیر بازدارندگی پیشگیرانه است. در گزارش کارگروه پیشگیری از فساد در زیر کنفرانس اعضای سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از فساد در سال ۲۰۱۵ به طور خاص به اقدامات الکترونیکی در رویارویی با پولشویی از منظر بازدارندگی پیشگیرانه پرداخته شده و در این گزارش، به شناسایی دقیق و پیوسته حواله کنندگان، ذینفعان و کلیه مراجعه کنندگان بانکی یا استفاده از

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۰۰
امکانات الکترونیکی بانکی اشاره شده است. برخی از کشورها «مانند کویت یا
آرژانتین در این راستا، برخی از محدودیت‌های بانکی در روابط چندجانبه را چالشی
برای پیشگیری از پولشویی الکترونیکی مطرح کرده اند»^۱

بازدارندگی پیشگیرانه یا پیشگیری کنشی اصلی ترین مفهوم پیشگیری است که
درباره پدیده پولشویی الکترونیکی در قالب تدابیر زیر نمود می یابد:

۱- نخست، پیشگیری وضعی که ناظر به مداخله در فرصت‌های الکترونیکی تحقق

پولشویی است و ناظر به تدابیر زیر است:

الف: تدابیر بانکی ناظر به:

- شناخت مشتری هم از جهت حقیقی بودن و هم حقوقی بودن و هم مشتریان
واقعی و هم مشتریان مجازی.

- نگهداری سوابق تراکنش‌های بانکی و اعلام چنین سیاستی به مشتریان.

- نظارت مستمر نهادهای نظارتی و حتی خود بانک‌ها بر همه عملکردهای

مشتریان و مبادلات بانکی.

ب: تدابیر فنی ناظر به:

- استفاده از نرم افزارهای تشخیص عملیات بانکی مشکوک یا غیر متعارف.

- استفاده از نرم افزارهای پی جو در زمینه تحلیل مقاصد تراکنش‌های مالی.

- محدودسازی استفاده از محیط‌هایی با نشان‌های غیر رسمی یا مشکوک در

فضای عمیق یا دارک وب.

ج: تدابیر مرتبط با جرایم منشأ ناظر به:

- متناسب سازی تدابیر پیشگیرانه با ماهیت جرم، ویژگی‌های مرتکب و بسترهای

انجام جرم.

1. Measures to prevent money-laundering (article 14 of the United Nations Convention against Corruption), Working Group on the Prevention of Corruption, Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption, Vienna, 31 August-2 September 2015, p. 12

- آموزش و هشداردهی به افراد و همه مرتبطين، دالّ بر اين که جرم منشأ صرفاً گام نخست فرآيند پيشگيري و مجازات دهی است و اين فرآيند تا زمانی که مال به حالت سابق و قانونی درنيامده، تداوم دارد.

۲- پيشگيري اجتماعي که ناظر است به:

- آموزش خاص، مرتبط با حرفه، مرتبط با فضای ساير، مرتبط با تهديدهای امنيتی سايری هم نسبت به متصدیان مشاغل اعم از دولتی و غير دولتی و هم عموم شهروندان.

- توسعه و تبليغ کدهای رفتاری که قوانين درونی بازدارنده به شمار می‌روند و استمرار و تداوم در يادآوری آنها.

- پيشگيري زودرس به جهت ارتباط مداوم کودکان و نوجوانان با فضای ساير و بهره‌گيري از آگاهی‌های سايری برای رويارویی با تهديدهای سايری.

۲-۱- بازدارندگی تأمينی

بازدارندگی تأمينی، ناظر به اعمال اقدامات تأمينی است. اقدامات تأمينی، تدابير قابل اعمال در زمان بروز خطر است و منظور از چنین اقداماتی، مهار معاملات و تبادلات مشکوک است. گرچه اقدامات تأمينی در قانون جایگاه مشخصی نداشته و گاه در زیر مجموعه تدابير پيشگيرانه مطرح می‌شوند ولی در اثر اقدامات تأمينی، ماهيت و هدف متفاوتی نسبت به اقدامات پيشگيرانه دارند. اقدامات تأمينی چنان که از عنوانش پيدا است برای تأمين جامعه در برابر خطر ظاهر شده یا در معرض تحقق است. برخی از مقرره‌های ضدّ پولشویی که در اصل ماهيت تأمينی دارند:

تبصره یک ماده ۷ مکرّر قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی مصوّب ۱۳۹۷ را می‌توان در زمره اقدام‌های تأمينی تلقی کرد. طبق اين تبصره، توقيف و جلوگيري از نقل و انتقال وجوه یا اموال مشکوک به جرائم پولشویی و تأمين مالی تروريسم و یا انجام هرگونه تحقیقات منوط به اخذ مجوز از مراجع قضائی ذیصلاح است؛ مگر در

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۰۲
موارد فوری که به مقام قضائی دسترسی نیست که در این صورت، مرکز اطلاعات مالی می تواند دستور توقیف و جلوگیری از انتقال وجوه و اموال مشکوک را حداکثر تا بیست و چهار ساعت صادر و بلافاصله پس از حصول دسترسی، مراتب را به مقام قضائی گزارش و مطابق دستور وی عمل کند. چنان چه بعد از بیست و چهار ساعت مجوز مراجع قضائی صادر نشود، رفع توقیف می شود.

توقیف انتقال یا جلوگیری از انتقال وجود توسط مرکز اطلاعات مالی، مصداق احساس خطر با توجه قرائن معقول است که این اقدام بسیار مؤثرتر از تدابیر پیشگیرانه و تدابیر کیفری است. در واقع، به هر میزان اقدام های تأمینی با شرط احراز قرائن معقول، آن هم از سوی واحد اطلاعات مالی که مرکز متخصص در این زمینه است، مدنظر قرار بگیرد، تدبیر بسیار مؤثر برای رویارویی با پولشویی الکترونیکی خواهد بود. یکی از بزرگ ترین چالش های اعمال اقدامات تأمینی، در قبال رمز ارزها برای پولشویی است؛ با این حال، تلاش ها در کشورهای مختلف در قبال رمز ارزها و ضابطه مند ساختن آنها بیشتر شده است. رویکرد حقوقی کشورها به فعالیت های مرتبط با رمز ارزها، یکسان یا حتی نزدیک به هم نیست. در نبود یک سند یا رهنمود بین المللی، رویه های حقوقی کشورها از ممنوعیت مطلق تا آزادی مطلق در نوسان است. بنای برخی کشورها درباره بیت کوین بر ممنوع انگاری است. برخی ممنوع انگاری در راستای پیوند با پولشویی است. بنگلادش برای فعالان حوزه رمز ارزها از سال ۲۰۱۴ با عنوان رفتار مرتبط با پولشویی، کیفر حبس تعیین کرده است

www.telegraph.co.uk/finance/currency/11097208/Why-

Bangladesh-will-jail-Bitcoin-traders.html). برخی کشورها نیز ممنوعیت مرتبط با رمز ارزها را به طور مستقل پیش بینی کرده اند. الجزایر از سال ۲۰۱۷، خرید، فروش، استفاده و نگهداری هرگونه ارز مجازی را قابل کیفر دانسته است (روزنامه رسمی جمهوری الجزایر، ۲۰۱۷: ۷۶ / ۵۴). در نظام حقوقی مصر نیز، فعالیت های مرتبط با ارز دیجیتال حرام اعلام شده است.

در سیاست برخی کشورها مانند ایران و نیجریه، اباحه قانونی ولی ممنوعیت بانکی دیده می شود. در ایران قانونی درباره ممنوعیت فعالیت های مرتبط با ارز مجازی وجود ندارد ولی بانک مرکزی فعالیت هایی که خود اجازه نداده را ممنوع کرده است. در نیجریه، در سال ۲۰۱۷، بانک مرکزی فعالیت هایی که خود اجازه نداده را ممنوع کرده همه بانک های این کشور ممنوع کرده است. در فوریه ۲۰۲۱، بانک مرکزی نیجریه طی بخشنامه ای، افزون بر تاکید بر موضع پیشین، برای مؤسسات مالی که تراکنش های ارز مجازی را بپذیرند یا تسهیلاتی در این زمینه قائل شوند، ضمانت اجرا پیش بینی کرد ([www. cbn. gov. ng/ Out/ 2021/ CCD/ Letter% 20 on %20 Crypto.pdf](http://www.cbn.gov.ng/Out/2021/CCD/Letter%20on%20Crypto.pdf)). برخی کشورها مانند عربستان، ممنوعیت بانکی را در قالب هشدار در زمینه عدم حمایت یا عدم استحقاق در زمینه فعالیت های مرتبط با رمز ارزها اعلام کرده اند.

برخی کشورها بر روی ممنوعیت استخراج رمز ارز متمرکز شده اند؛ هرچند برای فعالیت های مرتبط با رمز ارز، ممنوعیتی قائل نشده اند. مالزی در رویارویی با ماینرها (کان یاب ها)، همچون مواد مخدر برخورد کرده و آنها را معدوم می کند. در جولای ۲۰۲۱، پلیس مالزی پس از کشف بیش از هزار دستگاه استخراج بیت کوین، آنها را زیر غلتک خرد کرد. مسئولان جزیره بورتو این ماشین آلات را با ارزش تقریبی ۵,۳ میلیون رینگیت (۱,۲۵ میلیون دلار) در جریان عملیات پلیسی بین ماه های فوریه و آوریل کشف کرده بودند. به گفته پلیس، در این خصوص هشت نفر به اتهام سرقت برق برای تأمین انرژی رایانه ها به ارزش ۲ میلیون دلار بازداشت شده اند (fararu.com/fa/news/497928).

در برخی کشورهای جهان با وجود جواز فعالیت های مرتبط با رمز ارزها، برخی محدودیت ها مقرر شده است. در چین، تراکنش های بیت کوین برای مؤسسه های مالی ممنوع شده است و برخی صرافی های مجازی و بسترهای سیستم عامل که

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۰۴
فعالیت های مرتبط با رمزنگاری را انجام می دادند در سال ۲۰۱۸ بسته شدند. در همین
سال، استخراج بیت کوین در چین ممنوع شد (www.bbc.com/persian/iran-features-42151632). در کانادا شرط ثبت برای فعالیت های بانکی مرتبط با رمز
ارزها پیش بینی شده است. برای اتباع کانادا و نیز مشتریان آنها، در صورتی حساب
گشوده می شود که همانند تراکنش های ارزهای رسمی، مشخصات طرفین ثبت شود
(www.fintrac-canafe.gc.ca/msb-esm/intro-eng).

در بیشتر کشورهای جهان که بیشتر کشورهای اروپایی نیز در این دسته جای می -
گیرند، رمز ارزها معتبر و فعالیت های مرتبط با آن قانونی است. نگرش بیشتر چنین
دولت هایی، پذیرش بیت کوین و دیگر ارزهای دیجیتال در واقع به عنوان کالای
الکترونیکی است. ژاپن به رمز ارزها به صورت رسمی ارزش مالی داده است مشروط
به این که به صورت الکترونیکی در ابزارهای الکترونیکی ذخیره شده باشد
(www.reuters.com/article/idUKL3N1OD35L). در آلمان به موجب
مقرره ای در نوامبر ۲۰۱۹، از آغاز سال ۲۰۲۰، خرید و ذخیره ارزهای رمزنگاری شده
قانونی است (www.reuters.com/article/idUKL3N1OD35L). در
انگلستان، از سال ۲۰۱۷ بیت کوین به عنوان یک ارز آزاد و بدون قاعده در بیشتر
فعالیت ها همچون ارز خارجی پذیرفته می شود. همچنین بیت کوین یک دارایی
شخصی و قابل مبادله به پول های دیگر و نیز دارای قابلیت مالیات بندی است
(www.gov.uk/government/publications/tax-on-cryptoassets). در
ایالات متحده از سال ۲۰۱۳، وزارت خزانه داری، بیت کوین را به عنوان یک ارز
مجازی غیر متمرکز و قابل تبدیل دسته بندی کرد و سپس در رویه دادگاه های این
کشور نیز، بیت کوین به عنوان یک سرمایه پذیرفته شد
([www.reuters.com/article/us-jpmorgan-cyber-bitcoin-](http://www.reuters.com/article/us-jpmorgan-cyber-bitcoin-idUSKCN11P2DE)

www.reuters.com/article/us-jpmorgan-cyber-bitcoin-idUSKCN11P2DE). در ایالات متحده، یکی از نخستین اصلاحات مدنظر برای
رویارویی با پولشویی از طریق ارز رمزنگاری شده، اصلاحات زیرساختی است.

زیرساخت با توجه افزایش استفاده از رمز ارزها و نیز حجم ارزش آنها باید کارایی داشته باشد و همین کارآمدی می تواند نقطه اقدامی در برابر پولشویان به عنوان یک اقدام تأمینی تلقی شود.^۱

در بررسی رویه و نظام حقوقی کشورها باید میان سه موضوع قائل به تفکیک شد: نخست، معتبر یا غیر معتبر بودن رمز ارزها که در بیشتر بلکه نزدیک به همه آنها و از جمله ایران، این ارزها معتبر هرچند غیر رسمی اند. دوم، مجاز یا غیر مجاز بودن فعالیت های مرتبط با رمز ارزها که باز گرایش عمومی کشورهای جهان بر مجاز بودن است و سوم قانونی یا غیر قانونی بودن استخراج رمز ارزها که این مورد بیشتر چالش کشورهای است که استخراج در آنها به صرفه است و انرژی به ویژه برق در آنها ارزان است. در اینجا رویه کشورهای درگیر بر ممنوعیت و سختگیری است. به طور کلی، باید پذیرفت که درباره رمز ارزها، هم اکنون رویه کشورها نشان می دهد که الزامات اقتصادی بر بایسته های حقوقی غلبه دارد و نظام حقوقی آنها هنوز مسیر مشخصی برای ضابطه مندی رمز ارزها ندارند؛ حتی برخی کشورها مانند روسیه خود را سردرگم میان تقویت نظام اقتصادی یا تحدید با نظام حقوقی دانسته اند.^۲

۱-۳- بازدارندگی کیفری

بازدارندگی کیفری را گاه از دید پیشگیری می توان پیشگیری کیفری نامید ولی چنان که از عنوان تدابیر کیفری پیداست، هدف اصلی از مجازات ها، ابتدا سزاگرایی و سپس ارعاب فرد و جمع است و به صورت مستقیم، هدف پیشگیری پیگیری نمی شود؛ از اینرو، بازدارندگی تعبیری مناسب تر از پیشگیری است.

1. Anti money laundering and cryptocurrency: legislative reform and enforcement: Anti money laundering laws and regulations 2021 (ICLG.com)

۲. در سال ۲۰۱۷، رئیس جمهور روسیه خواستار وضع قوانینی برای کنترل ارزهای مجازی شده و گفته که استفاده از این پول ها «خطرهای جدی» را به همراه دارد هرچند متذکر شده که نباید موانع زیادی بر سر راه استفاده از آن قرار داد که همین باعث تقویت ارزش بیت کوین شده است؛ ر.ک:

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۰۶

بازدارندگی کیفری متضمن پیش بینی ضمانت اجراهای کیفری اصلی و غیر اصلی (مجازات‌های تکمیلی و تبعی) است که اگر به هر اندازه مؤثر، قابل اجرا و کارآمد باشند می‌توانند به بازدارندگی از پولشویی الکترونیکی بیانجامند. بازدارندگی کیفری در وهله نخست با جرم‌انگاری پولشویی شروع می‌شود. به هر اندازه که جرم‌انگاری منطقی و دقیق انجام شود و سپس با مجازات‌های اصلی و غیر اصلی پشتیبانی گردد، بازدارندگی کیفری نیز بیشتر حاصل می‌شود. در قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۷، بر حسب تلقی دستگاه بررسی و تعقیب مبادلات مالی مشکوک، سه عنوان مجرمانه مرتبط با پولشویی مطرح می‌شود: ظنی، فراطنی و قطعی.

نخست: پولشویی ظنی

این عنوان مجرمانه در اصل، پولشویی نیست بلکه در مقام ظن و گمان در مسیر پولشویی تلقی می‌شود. طبق تبصره ۲ ماده ۲ قانون پیش گفته، داراشدن اموال موضوع این قانون منوط به ارائه اسناد مثبت می‌باشد. علاوه بر این، چنان چه ارزش اموال مزبور بیش از ده میلیارد (۱۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال برای سال پایه و معادل افزایش یافته آن بر اساس نرخ تورّم برای سال‌های بعد باشد وجود سابقه از آن در سامانه‌های مربوطه مطابق قوانین و مقررات لازم است. عدم تقدیم اسناد مثبت که قابل راستی‌آزمایی باشد به حکم دادگاه مستوجب جزای نقدی به میزان یک چهارم ارزش آن اموال خواهد بود؛ در این صورت، اصل مال موضوع قانون تا زمان رسیدگی قضائی توقیف می‌شود. چنان چه پس از رسیدگی اثبات شود که دارا شدن، مشروع بوده است از مال رفع توقیف شده و در غیر این صورت، ضبط می‌شود.

گرچه در جرم بالا، ضمانت اجرای کیفری (جزای نقدی نسبی به میزان یک چهارم ارزش مال که سبب می‌شود تا بر اساس ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی، جرم تعزیری درجه هفت به شمار رود) سبک در نظر گرفته شده است ولی در عوض، از جهت جرم‌انگاری، توسعه یافته تلقی می‌شود و به رفتارهای ظنی گسترش یافته است. از این

منظر، سختگیری در واقع، در جرم انگاری و درگیری متهم در فرآیند قضایی است تا سختگیری از جهت تعیین مجازات قابل توجه.

دوم: پولشویی فراظنی

این جرم، رفتار فراتر از ظن نزدیک به علم را در بر می گیرد. طبق تبصره ۳ ماده ۲، چنان چه ظن نزدیک به علم بر تحصیل مال از طریق نامشروع وجود داشته باشد در حکم مال نامشروع محسوب و مرتکب در صورتی که مشمول مجازات شدیدتری نباشد به حبس درجه شش محکوم می شود. در هر صورت، مال مزبور ضبط خواهد شد مگر این که تحصیل مشروع آن اثبات شود. در این جرم، هم جرم انگاری دامنه گسترده ای دارد و هم مجازات نسبتاً بازدارنده ای پیش بینی شده است.

سوم: پولشویی قطعی

این مورد، همان پولشویی در معنای مصطلح است که همه عناصر رکن مادی و روانی برای ارتکاب فراهم است. با احراز این عناصر، مقام قضایی به طور قطع احراز می کند که پولشویی، ارتکاب یافته است. جرم انگاری و کیفرگذاری در این زمینه در دو مقررۀ جداگانه مطرح شده است:

کیفرگذاری در قبال پولشویی بر سه ضمانت اجرای تأثیرگذار استوار است که در مقایسه با قانون مبارزه با پولشویی ۱۳۸۶ بسیار پیشرفته تر و کارآمدتر است. ضمانت اجرای حبس تعزیری درجه ۴، در جایی که موضوع جرم بیش از ده میلیارد ریال باشد و حبس تعزیری درجه ۵ در جایی که کمتر از این مبلغ باشد و به نوبت حبس تعزیری درجه ۳ و ۴ در جایی که پولشویی به صورت سازمان یافته محقق شود. ضمانت اجرای ضبط نسبت به مصادره عواید حاصل از جرم و مال موضوع جرم و جزای نقدی معادل وجوه و اموال حاصل از جرم.

طبق ماده ۹ قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی، اصل مال و درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم منشأ و جرم پولشویی (و اگر موجود نباشد مثل یا قیمت آن)

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۰۸

مرتکبین جرم پولشویی مصادره می شود و همچنین چنان چه جمع اموال، درآمد و عواید مذکور تا ده میلیارد (۱۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد به حبس تعزیری درجه پنج و ارقام بیشتر از آن به حبس تعزیری درجه چهار در هر دو مورد علاوه بر مجازات قبل به جزای نقدی معادل وجوه یا ارزش مالی که مورد پولشویی واقع گردیده، محکوم می شوند. طبق تبصره ۳ این مقرر، مرتکبین جرم منشأ در صورت ارتکاب جرم پولشویی علاوه بر مجازات های مقرر مربوط به جرم منشأ، به مجازات های پیش بینی شده در این قانون نیز محکوم خواهند شد. مرتکبین جرم پولشویی در صورت عدم ارتکاب جرم منشأ صرفاً به مجازات مقرر در این ماده محکوم می شوند.

۲- اعتبارسنجی تدبیر در گرو شناسایی پدیده و برنامه مقابله با آن

به جرات می توان گفت که ماهیت، مفهوم و جایگاه پولشویی در نزد عموم شهروندان و بلکه حتی مجریان قانون شناخته شده نیست. پولشویی در سطحی ترین چهره خود گاهی معادل همان حمل و نقل وجه یا مال فراتر از میزان قانونی یا هر گونه اقدام نسبت به مال حاصل از جرم دانسته می شود. گرچه این نگرش های سطحی نیز در شکل دهی به مفهوم حقوقی پولشویی بی تأثیر نیستند ولی باید دانست که پولشویی در بیشتر نظام های کیفری جهان و از جمله ایران، یک پدیده بومی و قابل درک همانند دیگر جرایم نیست. این پدیده، به ویژه با رویکردهای بین المللی به درون نظام های کیفری ملی وارد شده است و همانند یک بیگانه ای است که ماهیت و شرایط آن به درستی مشخص نیست. از اینرو، شرط نخست اتخاذ تدابیر، شناسایی این پدیده است. از همین در است که در بادی امر نباید به صرف جرم بودن آن، قبل از هر چیزی سراغ ضمانت اجراهای کیفری را گرفت.

در جدول زیر برگرفته از یک پژوهش ترکیبی با استفاده از رهنمودهای برخی نهادهای غیر دولتی فراملی و نیز تجزیه و تحلیل های رایانه ای، نشان داده می شود که

پیش از هر گونه اقدام در راستای بازدارندگی از پولشویی، باید مراحل دال بر برنامه ریزی داشت تا به کنترل رسید (3: Timm and Others, 2016).

مرحله	گام	عنوان اقدام	تبیین اقدام	نمونه مرتبط
برنامه ریزی	۱	مقررات شناسایی	رعایت بایسته های قانونی و راهبردهای رسمی	اصول و فلسفبرگ
برنامه ریزی	۲	راهنمای شرکتهای	قوانین داخلی برای رسیدگی به موارد پولشویی	کدهای رفتاری
برنامه ریزی	۳	تجزیه و تحلیل خطر	تجزیه و تحلیل ریسک برای مشتری، محصول و مکان	انتقال پول
برنامه ریزی	۴	تبیین فرآیند و مراحل کنترل	تعیین دقیق مراحل و فعالیت های ضد پولشویی	شناسایی مشتری
برنامه ریزی	۵	اجرای سامانه کنترل	تثبیت فعالیت های منظم دیده بان و گزارش دهی	اجرای تجاری
برنامه ریزی	۶	تبیین ساختار کنترل	سامان بخشی به گزارش دهی از کارمندان به مدیران	گزارش دهی
کنترل	۷	تبیین سازمان عامل	رسیدگی سازمانی به موارد پولشویی و تحلیل خطر	سازمان
کنترل	۸	تعیین نماینده عامل	مسئولیت مستقیم سازمانی در مبارزه با پولشویی	نماینده
کنترل	۹	آموزش کارمندان	آموزش های منظم و جلسات توجیهی درباره مقررات مرتبط	سمینار
کنترل	۱۰	انجام ممیزی داخلی و خارجی	شناسایی نواقص برنامه های در حال اجرا	مشاوره

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۱۰

در واقع، برنامه‌ریزی برای مبارزه با پولشویی بهره‌گیری از همه عواملی است که در بستر انجام پولشویی قرار دارند. اگر پولشویی را یک پدیده فنی در یک بستر فنی تلقی کنیم، به گراف سخن نگفته ایم. این ادعا زمانی که سخن از بستر الکترونیکی می‌شود، کاملاً تأییدپذیر است؛ از اینرو، برای رویارویی با پولشویی نمی‌توان به رسته یا طیف خاصی از مأموران یا نمایندگان دولتی مانند قضات یا ضابطان دادگستری دل بست؛ بلکه سیاستی است که از درون نهادها و سازمان و شرکت‌هایی که بستر پولشویی اند، شروع می‌شود.

در شناسایی پدیده پولشویی الکترونیکی، سه عامل مهم نقش بازی می‌کنند که بدون در نظر گرفتن این سه، امکان طراحی تدابیر مناسب برای رویارویی با آن وجود ندارد:

عامل نخست: رفتار

پولشویی پدیده‌ای فرآیندوار از یک سو و چندگونگی رفتار از سوی دیگر است. رویکرد غالب در معرفی پولشویی، فرآیند وار است که سه مرحله مشهور «جایابی، لایه‌گذاری و ادغام» چنان تقویت شده که از رویکردهای اقتصادی به رویکردهای حقوقی راه یافته است و نهادهای بین‌المللی به ویژه گروه ویژه اقدام مالی در همین راستا به معرفی پولشویی پرداخته‌اند (www.fatf-
gafi.org/faq/moneylaundering). چندگانگی رفتار، ناظر به تکثر افعالی است که پولشویی را شکل می‌دهند. تعداد ده‌گانه این پدیده (چهار رفتار در قالب در اختیار گیری عواید حاصل از جرم منشأ شامل تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده و سه رفتار مرتبط با رهاسازی عواید حاصل از جرم منشأ شامل تبدیل، مبادله یا انتقال و سه رفتار مرتبط با تلاش برای مخفی نگه داشتن منشأ عواید یا کمک به مرتکب جرم منشأ شامل کمک به مرتکب جرم منشأ به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نشود یا پنهان یا کتمان کردن منشأ، منبع، محل عواید)، از یک سنخ نیستند و همین امر، تناسب‌سازی اقدام رویارویی‌کننده با پولشویی را دشوار می‌کند.

حتی گاهی نوع پول های کثیف نیز اقتضای ضمانت اجراهای متناسب دارد. غالباً پول های حاصله از جرایم منشأ را به اعتبار ماهیت و ویژگی های این جرایم به سه دسته تقسیم می کنند: «۱- پول کثیف با آلوده به خون که بیشتر ناشی از قاچاق مواد مخدر است؛ ۲- پول خاکستری که بیشتر ناشی از فرار مالیاتی است؛ ۳- پول سیاه که از قاچاق انسان و جرایم مالی حاصل می شود» (Daniali, 2014: 34).

نخستین مرحله تعیین ضمانت اجراها همین است که تدابیر باید به اعتبار رفتارهای ده گانه پولشویی و یا به اعتبار مراحل سه گانه تحقق آن تنظیم شوند. به نظر می رسد که در کشورهای مختلف جهان، تدابیر کیفری سمت و سوی رفتار را گرفته و تدابیر پیشگیرانه به سمت مراحل تحقق پولشویی رفته است. همین فاصله گیری میان ضمانت اجراهای کیفری و ضمانت اجراهای پیشگیرانه، به خوبی نشان می دهد که در عموم نظام های قضایی جهان، هنوز روشن نیست که پدیده پولشویی به واقع باید چگونه توصیف شود.

عامل دوم: بستر پولشویی الکترونیکی

که همان فضای سایبر است. فضای سایبر از دو جهت، موقعیت نگران کننده ای برای افزایش پولشویی فراهم می کند: یکی به جهت افزایش گرایش به استفاده از اطلاعات و داده برای امور مالی و به طور خاص افزایش سرقت اطلاعات و دیگری، فضای عمیق و فضای تاریک اینترنتی. «با شروع سال ۲۰۲۱، سرقت اطلاعات و بازیگران مختلف در این زمینه به نحو قابل توجهی افزایش یافته است. سارقان موفق شده اند که اطلاعات سیستم های حساس را سرقت و جمع آوری کنند. عمده این اطلاعات، داده های تجاری اند که شامل اطلاعات سیستم، نشانک های مرورگر وب، کوکی های وب، پروتکل های ورود به سیستم، اطلاعات کارت پرداخت و نشانی - های کیف پول الکترونیکی است.» (Accenture, 2021: 16) که به ویژه اطلاعات مربوط به دو مورد آخر به طور گسترده ای برای پولشویی به کار گرفته می شوند. این

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۱۲
اطلاعات به طور ویژه در بازارهای وب سیاه یا دارک وب برای امور پولشویی خرید و فروش می شوند.

دارک وب یا تارنمای تاریک، دو ویژگی دارد: یکی از ناحیه کاربر که ناشناس ماندن است و دیگر از جهت سازوکار جستجو که دارک وب «به محتوای اینترنتی در تارنمای گسترده جهانی (www) است که توسط جستجوگرهای استاندارد جستجو و پیوست پذیر نیست» (Woodhams, 2021: 2). «بر اساس گزارش بنیاد ملی عدالت وابسته به وزارت دادگستری آمریکا در سال ۲۰۱۷، یک تارنما در دارک وب، ۲۱۹ میلیون دلار درآمد داشته است. بر اساس این گزارش، شناسایی نیازهای اجرای قانون برای انجام تحقیقات جنایی شامل شواهد در وب تاریک، راه های بهتری برای بررسی جرایم تاریک وب را بررسی می کند. بر اساس این گزارش، اگرچه وب تاریک هنوز تنها کسری از فروش غیرقانونی آنلاین را به خود اختصاص می دهد، اما به نظر می رسد که برای رشد سریع آماده است»
(-nij.ojp.gov/topics/articles/taking-dark-web-law-enforcement-experts-id-investigative-needs).

عامل دوم یعنی نقش دارک وب در پولشویی، نشان می دهد که اساساً تدابیر کیفری در رویارویی با پولشویی الکترونیکی، موقعیت ضعیفی دارد.

عامل سوم: عوامل حقیقی و حقوقی دخیل در پولشویی الکترونیکی

هیچ جرمی به اندازه پولشویی، دست اندرکار و زمینه ساز ندارد؛ به گونه ای که این پدیده با حضور مستمر و مؤثر شمار قابل توجهی از اشخاص حقیقی و حقوقی محقق می شود. چنین حضور در امر پولشویی و تأثیرگذاری بر آن، خود نشان دهنده مسیر رویارویی با این پدیده است و آن این که قرار است تعداد زیادی از اشخاص حقیقی و حقوقی به پای میز محاکمه کیفری کشانده شوند؛ یا قرار است با اقدامات پیشینی، چنین اشخاصی هوشیار و آگاه به مبادلات مالی و تراکنش های پولی شوند. ویژگی همراه شدن ارتباطات الکترونیکی به ویژه با گوشی های همراه امروزمین که

همه امکانات و ویژگی‌های الکترونیکی دستگاه‌های رایانه‌ای را دارا هستند، به فراگیر شدن پولشویی الکترونیکی دامن زده است. در حال حاضر، هر گوشی همراه، خود مرکزی برای تبادل‌های مالی و پولی شده است و به شمار گوشی‌های هوشمند امروزی، محیط تبادل مالی اینترنتی فراهم شده است. این نگرانی حتی برای اقدامات تروریستی و تأمین مالی آن به این دلیل که «قابلیت استفاده از سیستم‌های پرداخت تلفن همراه امکانی برای افزایش دادوستد‌های مرتبط با اقدامات تروریستی را افزایش داده است» (پاکزاد و احمدی بیاضی، ۱۳۹۴: ۵۶) بیشتر شده است.

در مجموع، شناسایی پدیده پولشویی الکترونیکی ما را به سمت ضمانت‌اجراهایی از جنس غیر کیفری سوق می‌دهد که کارآمدی آنها بر معین بودنشان چربیده است. در واقع، ماهیت و ویژگی‌های پولشویی به همراه خطر آن برای اقتصاد سالم، سبب شده تا قانونی بودن در زیر سایه عملیاتی شدن قرار بگیرد. در این میان، دو گونه از پیشگیری؛ یعنی وضعی و اجتماعی مطرح می‌شوند.

۳- گزینش تدبیر؛ بازدارندگی پیشگیرانه مناسب تر از بازدارندگی کیفری

بازدارندگی پیشگیرانه شیوه رویارویی با بزه مبتنی بر اقداماتی است که پیش از وقوع جرم است که گاه پیشگیری کنشی یا غیر کیفری هم گفته می‌شود. اقدامات تأمینی گرچه از جهت چگونگی اعمال، با تدابیر پیشگیری کنشی فرق دارند ولی چون این اقدامات در راستای تأمین جامعه، به صورت فوری برای جلوگیری از وقوع جرم یا عدم تداوم آن به کار گرفته می‌شوند نهایتاً در ردیف تدابیر پیشگیرانه کنشی ارزیابی می‌شوند.

پیشگیری وضعی از پولشویی الکترونیکی به معنای برهم زدن موقعیت یا وضعیت تحقق این پدیده است. پیشگیری وضعی به اعتبار دلالت بر موقعیت یا وضعیت جرم،

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۱۴
رویکردی مکان محور و به طور ویژه، دلالت بر فضای بیرونی یا فیزیکی دارد. این نوع
از پیشگیری می‌تواند از همان ابتدا نسبت به مکان متفاوتی به نام فضای سایبر، چالش‌زا
باشد ولی به هر حال، فضای سایبر نیز موقعیت و وضعیت ارتکاب بزه مرتبط با رایانه
می‌آفریند و پیشگیری وضعی در این فضا نیز می‌تواند مصداق داشته باشد.

پیشگیری وضعی به اعتبار فضای سایبر، عموماً داده محور یا مبتنی بر برنامه‌های
رایانه‌ای است و متصدی انسانی برای پیشگیری کمتر دخالت دارد، همچنان که
تدبیرهای پیشگیرانه کمتر برای منصرف کردن عامل انسانی است. این تدابیر می‌تواند
در زمره برنامه‌های الکترونیکی بانکی برای تبادل پول یا اقدامات مرتبط با آن باشد.
همچنین این تدابیر ممکن است فنی و رایانه‌ای باشد که برای پیشگیری از عموم جرایم
رایانه‌ای یا جرایم مرتبط با رایانه و از جمله آنها پولشویی الکترونیکی به کار بیاید. از
آنجا که پولشویی، جرم مآخر و وابسته محسوب شده و مسبوق به آن، جرم منشأ واقع
می‌شود پیشگیری از این جرایم، خود به منزله پیشگیری از پولشویی است. هرچند این
تدابیر مستقیماً درباره پولشویی الکترونیکی اعمال نمی‌شود و در مفهوم مضیق نمی
توان آنها را تدابیر پیشگیری از پولشویی الکترونیکی دانست ولی به واقع، به جهت
وابستگی تام پولشویی با جرایم منشأ و طولی بودن این ارتباط، باید پذیرفت که
پیشگیری از جرایم منشأ به منظور کاهش پولشویی در واقع، پیشگیری از پولشویی
تلقی می‌شود؛ همچنان که همین ارتباط متقابل از سمت پولشویی نیز وجود دارد؛ یعنی
اگر زمینه‌های ارتکاب پولشویی از میان برداشته شود نقش مهمی در پیشگیری از
جرایم منشأ خواهد داشت. البته این وابستگی از جهت ماهیت جرم است نه از جهت
مرتکب؛ به سخن دیگر، «این بدین معنا نیست که پولشویی، جرمی وابسته به جرم مقدم
است و محکومیت مرتکب پولشویی، منوط به اثبات محکومیت جرم مقدم است؛ حتی
اگر مرتکب جرم اولیه مورد تعقیب قرار نگیرد یا مجازاتی بر او اعمال نشود و یا فوت
شود و یا از طرف مرجع رسیدگی دستگیری نشده باشد یا پس از ارتکاب جرم فرار
کرده باشد، چنان چه مال تحصیل شده از این اشخاص، به هر نحو مورد پولشویی قرار

گیرد جرم پولشویی محقق خواهد شد؛ بنابراین جرم پولشویی و جرم مقدم بر آن کاملاً از یکدیگر مجزاً بوده و دو جرم مختلف محسوب می شوند» (خوئینی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۲۳).

پیشگیری اجتماعی شامل آن دسته از تدابیر و اقداماتی است که با ایجاد تغییرات و اصلاحات در فرد و جامعه به دنبال جلوگیری از جرم به صورت پایدار و همیشگی است. پیشگیری مزبور در پی آن است که اعضای جامعه را از طریق آموزش، تربیت، تشویق و تنبیه با قواعد اجتماعی آشنا و همنا سازد. به دیگر سخن، پیشگیری اجتماعی علل و عوامل جرم را از اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، وراثتی و ... را مورد بررسی و تحقیق قرار داده و از بروز فکر و تصمیم مجرمانه در ذهن افراد جلوگیری می کند. پیشگیری اجتماعی در واقع، اقدامات مداخله ای در محیط عمومی و شخصی اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی را شامل می شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۹: ۷۵). پیشگیری اجتماعی گرچه راهکارها و تدبیرهای ملموس و سنجش پذیر در رویارویی با جرم ندارد و حتی گستره آن گاه به حوزه های عمومی و کم ارتباط با جرم کشیده می شود ولی اگر به صورت پویا و فعال درآید، نقش چشمگیرتری در مقایسه با پیشگیری وضعی دارد. گفته می شود که در فرهنگ ایرانی «بیش از ۹۱ درصد فراوانی ضرب المثل ها و نکته های عامیانه در ارتباط با پیشگیری وضعی است» (قماشی، عربشاهی کاشی، ۱۴۰۰: ۴۰)؛ همین امر نشان دهنده قابلیت های فرهنگ ایرانی برای رویارویی با جرم و از جمله پولشویی الکترونیکی است.

پیشگیری اجتماعی از پولشویی بیش از هر چیز، اعتماد فراملی به مقررات کشورها و مقررات سازمان ها و نهادهای بین المللی در پیشگیری از پولشویی الکترونیکی است. پیشگیری اجتماعی در بطن جامعه و با استفاده از ظرفیت های اجتماعی متجلی می شود و در قبال این پدیده، شاید بتوان جامعه ای را در نظر گرفت که چهره منطقه ای و یا جهانی دارد. به سخن دیگر، برای ظرفیت های جامعه ای در قبال یک پدیده جهانی،

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۱۶
رویکردهای یک دست مورد نیاز است تا بتوان به پیشگیری اجتماعی از پولشویی
الکترونیکی دل بست.

کنترل درونی، مهم ترین راهکار پیشگیری اجتماعی است که از طریق کدهای
رفتاری اعمال می شود. کدهای رفتاری یا اخلاقی به دستورالعمل های نحوه انجام
قانونی و صحیح رفتار اجتماعی گفته می شود که بیشتر در محیط شغلی و اداری
مصادق دارد و در پولشویی ناظر به کارمندان و مدیران نهادهای مالی و بانکی است،
ولی این کدها تنها محدود به محیط اداره و کار نیست و می تواند در سطح جامعه
عمومیّت داشته باشد.

کدهای رفتاری سایبری مجموعه‌ای از گزاره های متضمن مسؤولیت پذیری افراد
در فضای سایبر است؛ کدهایی نظیر این که «زبان بکارگیری در فضای سایبر نباید
تهاجمی یا خلاف ادب باشد؛ نباید در فضای سایبر، قلدرمآبی کرد؛ اطلاعات نباید
بدون اجازه کپی شوند؛ نباید به حقوق مالکیت فکری به ویژه در ارتباط با دریافت
آثار تولید شده هنری، تعدی کرد؛ نباید بدون مجوز به رایانه دیگری دسترسی یافت؛
نباید از گذرواژه دیگری استفاده کرد؛ نباید برای آلوده سازی سامانه دیگری اقدام
کرد و از همه مهم تر قواعد رفتاری بانکداری در بانکداری الکترونیکی نیز باید
رعایت شود» (Igwe, 2014: 111).

این طور به نظر می رسد که کدهای رفتاری با تأکید بر مسؤولیت اجتماعی افراد،
نقش خود را در یک محیط جمعی ایفا می کنند؛ در حالی که فضای سایبر ذاتاً یک
محیط جمعی نیست. از سوی دیگر، به نظر می رسد که کدهای رفتاری برای کنترل
افراد در برابر جرایم منشأ به ویژه اختلاس و جعل و یا ارتشاء در محیط بانکی است و
پولشویی همچون جرایم منشأ نمی تواند تحت تأثیر کدهای رفتاری کنترل شود؛ با این
حال، این دو چالش یا ابهام قابل رفع اند؛ زیرا کدهای رفتاری ماهیتی اخلاقی دارند و
گزاره های اخلاقی قابلیت تنظیم بخشی و انعطاف دهی در محیط های مختلف اند. این
گزاره ها از خصوصی ترین حالات یا عمومی ترین وضعیت زیست انسان ها قابلیت

نمود دارند. از اینرو، کدهای رفتاری گرچه مسؤولیت‌پذیری انسان‌ها در جامعه را دنبال می‌کنند ولی به این معنا نیست این کدها ضرورتاً در یک بستر جمعی و حضوری عینیت می‌یابند. بر عکس کدهای رفتاری با تأکید بر وجدان و نگرش هر فرد به عنوان عضوی از اعضای جامعه، می‌کوشد تا افراد را در قبال مقررات و قوانین مسؤول کند و حسّ چنین مسؤولیتی کاملاً درونی و فردی است. از اینرو، چنین حسّی در فضای سایر نیز مصداق دارد و حتی باید گفت کدهای رفتاری، نقش به مراتب بیشتری در وضعیت‌های نهانی و خصوصی دارد. در واقع، چون کدهای رفتاری، به قانون‌های درونی تبدیل می‌شوند تنها چنین قانون‌هایی اند که می‌توانند افراد را در زیر سایه تعبیری چون حریم خصوصی، خلوت، گمنامی، تارنمای عمیق، تارنمای سیاه و مانند اینها کنترل کنند. غیر از این، نمی‌توان انکار کرد که پولشویان سایبری تنها به قابلیت‌های خود و فضای سایبر دل نمی‌بندند و همواره در کنار بدافزارهای بانکی، «در پی افراد، مقامات یا مناطقی هستند که رعایت کدهای رفتاری یا تبعیت از قوانین ضدّ پولشویی در نزد آنها جدی گرفته نمی‌شود» (Sarojini, 2018: 8).

در پیشگیری از پولشویی الکترونیکی نیز کدهای رفتاری مرتبط با بانکداری الکترونیکی و رعایت مقررات مربوط به تراکنش‌های مالی، بسیار نقش آفرین‌اند. تقویت کدهای رفتاری در این زمینه حتی می‌تواند در پیشگیری از جرایم منشأ نیز تأثیر بگذارد؛ زیرا وقتی این کدها بتوانند افراد - به ویژه دست‌اندرکاران - را نسبت به پولشویی حسّاس کنند در واقع آنها را نسبت به منشأ پول یا جرایم منشأ حسّاس می‌کنند که همین امر، خود می‌تواند کدهای رفتارهای مرتبط با پیشگیری از پولشویی را در رویارویی با جرایم منشأ نیز موفق دانست.

آموزش، دومین راهکار مهم در رویارویی با پدیده پولشویی الکترونیکی است. نمی‌توان انکار کرد که این پدیده و فرآیند تحقّق و پیامدهای آن برای بیشتر مردمان جهان و حتی جامعه حقوقدانان، ناشناخته است. با این حال، آموزش در دو بعد عمومی

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۱۸
و اختصاصی مطرح می شود. آموزش عمومی، جنبه همگانی دارد که از سنین پایین
می آغازد و پولشویی الکترونیکی به عنوان یک تهدید همه سائیری شناسانده می شود.
این رسته از آموزش همچنین می تواند تلفیقی از آموزش زودرس و آموزش
بزرگسالان باشد؛ به گونه ای که «ما برای معرفی دانش مرتبط با امنیت فناوری
اطلاعات در برنامه های درسی آموزشی برای تمام سطوح آموزشی تلاش می کنیم.
کودکان ۱۰-۱۲ ساله باید یاد بگیرند که چگونه در دام پدوفیل ها نیفتند یا این که
آخرین نسخه برخی از بازی های آنلاین، سالم ترین چیز برای حساب بانکی پدر
نیست. دانش آموز بزرگ تر باید یاد بگیرد که چگونه یک تلاش فیشینگ را تشخیص
دهد یا این که چه اطلاعات شخصی از سایت های شبکه های اجتماعی برای به
اشتراک گذاشتن عمومی، امن است و چه اطلاعاتی باید محرمانه بماند. همه کاربران
باید در مورد «پیکربندی پیش فرض» و ریسک خود بدانند. اگر نه تا حد معینی که
کاربران بتوانند این فایل پیکربندی را مطابق با آن تغییر دهند، اما حداقل باید از
خطرات آن آگاه باشند و مطابق با آن پیش بروند، شاید از متخصصی بخواهند که
مشکل را حل کند» (Arpad, 2013: 376).

آموزش اختصاصی عموماً ناظر به مرتبطان فرآیند پولشویی به ویژه کارمندان
مؤسسات مالی و بانکی است. گفته می شود که «فرهنگ کنترل در محیط شغلی، مهم
ترین راهکار برای رویارویی با پولشویی الکترونیکی است. این فرهنگ به یک تلاش
فراگیر و مستمر در زمینه شاخص های پیشگیری از پولشویی، چهارچوب ها و مقررات
قانونی داخلی، برنامه شناسایی مشتری، برنامه شناسایی متقاضی، پروفایل خطرپذیری
مشتری، تمرکززدایی از دیده بانی تراکنش های مالی، گزارش تراکنش های مشکوک
یا غیر عادی و شیوه شناسی تحقق پولشویی و تأمین مالی تروریسم، متمرکز است»
(Erlick, 2019: 41).

با وجود ارجحیت بازدارندگی پیشگیرانه از بازدارندگی کیفری، ولی تدابیر
پیشگیرانه همچنان نیاز به دو پیش شرط اساسی برای موفقیت و کارآمدی دارند: یکی

چهره ترکیبی داشتن، و دیگری اتکاء بر همکاری های بین المللی. بعضاً برای جرایم اقتصادی که پولشویی نیز در این راستا قرار می گیرد، همه پیشگیری ها با عنوان پیشگیری ترکیبی مدنظر قرار می گیرد. «این الگو با بهره گیری از شیوه های پیشگیری متناسب با ویژگی این جرایم، توجه به رویکردهای جرم شناختی و عوامل بروز این جرایم در ایران، با تأکید بر «پیشگیری وضعی» با محورهای کاهش منافع، افزایش خطرات و افزایش زحمت؛ «پیشگیری اجتماعی» به عنوان مکمل با محورهای تقویت کنشگران اجتماعی و آگاهی بخشی و اصلاح باورها و «پیشگیری انفعالی» به عنوان متمم با محور هشدار و راهکار، ارائه شده است» (حطمی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۰۰).

در بعد دوم، پولشویی الکترونیکی جز در سایه همکاری های بین المللی و منطقه ای سرکوب نمی شود. در جولای ۲۰۱۶ کمیسیون اروپا در اصلاح رهنمود شماره ۱۰۱ مصوب ۲۰۰۹ به شکاف هایی اشاره می کند که در میان دول اروپایی در پیشگیری از پولشویی و تأمین مالی تروریسم وجود دارد و یکی از مهم ترین آنها، شکاف ناشی از اعتماد به اقدام قانونی در زمینه ارتباطات الکترونیکی و ثبت های رایانه ای است (Patricia, 2019: 61). این بیانی از دغدغه کشورها درباره مرز توسعه تدابیر پیشگیری از پولشویی است. پیشگیری از پولشویی تماماً وابسته به همکاری نهادها و مؤسسات مالی یا همه اشخاص حقوقی و حقیقی است که به گونه ای با عواید حاصل از جرم مرتبط اند. با این حال، این اشخاص در عمل به رازداری بانکی گرایش دارند. بر اساس یک پژوهش، «شناسایی ارزیابی و مدیریت ریسک پولشویی، بیشترین تأثیر را در پیشگیری و مبارزه با پولشویی و تأثیر سازمان های غیر بانکی در پیشگیری و مبارزه با پولشویی از سهم کمتری نسبت به متغیرها برخوردار است» (ابوالحسنی هستیانی و دانیالی، ۱۳۹۷: ۲۳).

روشن است که کشورهای جهان در رویارویی پیشگیرانه از پولشویی، در میانه راه و بسا در ابتدای راه بوده و هنوز نیاز به نزدیک سازی سیاست ها و کارآمد کردن آنها

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۲۰
هستند. این سیاست ها هنگامی به هم نزدیک می شوند که از رویکردهای قضایی ملی
و راهکارهای کیفری اجتناب کنند و به سمت راهبردهای پیشگیرانه که چهره ای فنی،
وضعی و اجتماعی دارند، حرکت کنند.

نتیجه گیری

پولشویی پدیده مجرمانه منحصر به فردی است که گویی ویژگی هایش با جرایم
دیگر بیگانه است. پولشویی به جهت مبنایی، مغایرتی با مبانی اخلاقی و مذهبی ندارد.
از جهت منبع، در قوانین قدیم و منابع فقهی آنها راهی نداشته است. از جهت ضمانت
اجراها نه از رویکرد سزاگرایانه تبعیت می کند و نه چنان دلبسته رویکردهای
سودگرایانه است. از جهت حقوق جزای عمومی و اختصاصی، در پی هر جرم مالی
منشأ، عموماً بلکه ضرورتاً پولشویی مطرح می شود و از جهت رسیدگی کیفری،
ماهیتی وابسته به جرم منشأ دارد و تا هنگامی که تکلیف جرم منشأ روشن نشود
پولشویی نیز وضعیتی شکننده دارد. وابستگی در حقوق کیفری ماهوی و شکلی، اصلی
ترین ویژگی پولشویی است و همین وصف، اعمال ضمانت اجراهای کیفری را با سه
چالش عمده روبرو می کند:

نخست این که این ضمانت اجراها مبنیاً و منطقاً برای جرم منشأ توجیه می شوند، نه
بزه پولشویی؛ دوم این که بزه پولشویی باید متناسب با هر جرم منشأیی و بلکه صور
مختلف هر جرم منشأ به تنهایی، دارای کیفر باشد تا وابستگی پولشویی نسبت به جرم
منشأ در ضمانت اجراهای کیفری توجیه پذیرتر باشد؛ در حالی که برای پولشویی
مجازات معین و محدودی پیش بینی می کند که نسبتی با جرم منشأ کم اهمیت یا جرم
منشأ خطرناک نخواهد داشت؛ سوم این که پیرو هر جرم منشأ، جرم پولشویی مطرح
می شود. در پی هر جرم منشأ مالی، مرتکب یا افراد مرتبط، قطعاً در پی فعالیت های
مرتبط با مال حاصل از جرم اند که هر یک از این رفتارها می تواند خود عنوان
پولشویی داشته باشد؛ بنابراین برای هر جرم منشأ باید پرونده دیگری برای پولشویی نیز

گشوده شود ولی در پرونده پولشویی ممکن است تعداد مرتکبان، بسی بیشتر از مرتکب یا مرتکبان جرم منشأ باشد و از این جهت گاهی متهمان پولشویی در عالم واقع از مرتکبان جرایم مالی منشأ، پیشی می گیرند. همه اینها نشان می دهد که پولشویی در واقع، تداوم جرم منشأ پس از تحقق با محوریت موضوع جرم است؛ یعنی اگر جرم مالی منشأ در زمان محدودی ارتکاب می یابد، تازه نوبت به جرم پولشویی می رسد که تا زمانی که مال به دست دارنده یا متصرفش برسد، تجدید حیات دارد. حتی اگر مال، به دست دارنده یا متصرف قانونی برسد، چه بسا عواید آن همچنان در بطن فعالیت های اقتصادی و تجاری حضور دارد و پولشویی همچنان در حال تحقق است؛ بنابراین پولشویی یک رفتار نیست، بلکه یک فرآیند یا یک جریان است و برای چنین فرآیند و جریانی باید ضمانت اجرای متناسب با خود در نظر گرفت.

در نظام کیفری ایران، چه در متن قوانین و مقررات و چه در رویه، رویکردهای قضایی و کیفری غلبگی دارد. از جهت سیاست تقنینی، گرچه قانون مبارزه با پولشویی با اصلاحات ۱۳۹۷، رویکرد دوگانه کیفری و پیشگیرانه دارد ولی هم عنوان قانون و هم تمرکز بر افزایش و تنوع بخشی به ضمانت اجرای کیفری، نشان می دهد که نگرش قانونگذار ایران، همچنان یک نگرش سنتی در رویارویی با هر جرمی است؛ یعنی ابتدا توسل به راهکارهای کیفری. در سیاست قضایی نیز، عموماً مبارزه به پولشویی در ایران متکی به گشودن پرونده های قضایی و مبارزه کیفری با پولشویان است و حتی از جهت تبلیغی نیز در نظام قضایی ایران، بیشتر از آن که تدابیر پیشگیرانه به ویژه پیشگیری اجتماعی مطرح شود آمار پرونده های قضایی و مبارزه با مرتکب پولشویی تبلیغ می شود. بنابراین می توان گفت که در ایران تاکنون رویکرد رویارویی با پولشویی، تابعی از رویکرد مبارزه با فساد و جرایم اقتصادی است؛ یعنی مبارزه با مفسد اولویت بیشتری دارد تا مبارزه با فساد؛ و همین قضیه درباره پولشویی نیز صدق می کند.

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۲۲

ضمانت اجراهای تأمینی، پیشگیرانه وضعی و پیشگیرانه اجتماعی، متناسب ترین تدابیر برای رویارویی با پولشویی الکترونیکی اند. این ضمانت اجراها، برای جلوگیری از به جریان افتادن فرآیند پولشویی اند و روشن است که کاملاً متناسب با این پدیده اند. در واقع، در پولشویی، خود پدیده اهمیت دارد نه مرتکبان و بازیگران آن؛ زمانی که تحقق جریان پولشویی با تدابیر پیشینی مسدود شود مرتکبان بالقوه پولشویی و حتی مرتکبان جرایم مالی منشأ، کمتر و کمتر خواهند شد.

مسیر کلی نظام های حقوقی جهان به سمتی حرکت می کند که پولشویی محقق نشود، نه این که پولشویی محقق شود تا در پی مرتکب آن بود. به سخن دیگر، آن چه اهمیت دارد سازوکار های کنترلی برای عدم تحقق پولشویی در بسترهای مالی و بانکی است. نظام حقوقی ایران نیز نیاز به چنین نگرشی دارد؛ یعنی تمرکز بر روی سازوکار های بسیار سختگیرانه در زمینه مبادلات مالی و تراکنش های بانکی و شفاف سازی حداکثری روابط پولی، به جای تشکیل پرونده و تفهیم اتهام و رسیدگی کیفی با نام مبارزه قاطع با بزهکاری اقتصادی.

منابع

- ابوالحسنی هستیانی، اصغر؛ دانیالی، قربان (۱۳۹۷)، «تدوین الگوی راهبردی پیشگیری از پولشویی در ساختار بانکی کشور ایران» (مطالعه موردی: بانک صادرات ایران)، فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت سازمان های دولتی، ۴/۶، ۱۱-۲۴.
- پاکزاد، بتول؛ احمدی بیاضی، علی (۱۳۹۴)، «تأمین مالی تروریسم و پولشویی سایبری»، مجموعه مقالات تروریسم شناسی (مجموعه مقاله ها): رویکردهای حقوقی و فلسفی، موسسه فرهنگی هنری انتشاراتی نگاه بینه، چاپ اول، تهران: نگاه بینه، ۲۶-۷۲.
- حطمی، ایمان؛ پاکزاد، بتول؛ فرحبخش، مجتبی؛ خسروی، حسن (۱۴۰۰)، «الگوی مطلوب پیشگیری از جرایم اقتصادی در ایران»، فصلنامه مطالعات راهبردی ناچا، ۷۹، ۱۹-۱۰۴.
- خوئینی، غفور؛ مسجدسرای، حمید؛ کبیری، سهیل (۱۳۹۶)، «درنگی در جرم انگاری پولشویی»، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، ۱۷، ۱۰۵-۱۳۰.

- قماش، سعید؛ عربشاهی کاشی، الهه (۱۴۰۰)، «پیشگیری از جرم مبتنی بر فرهنگ عامه»، فصلنامه رهیافت پیشگیری از جرم، ۲/۴، ۱۳-۴۴.

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۹)، **پیشگیری عادلانه از جرم در علوم جنایی**، مجموعه مقالات اهدایی به دکتر محمد آشوری، تهران: سمت.

- Arpad, Incze; **A greater Involvement of education in fight against cybercrime**, Social and behavior science, volume 83, 2013.

- Daniali, Ghorban; **E-money Laundering Prevention**, New Marketing New Journal, Special Issue, 2014.

- Igwe, K.N and Ibergwam, Ahiaoma; **Imperative of Cyber Ethics education to cybercrimes prevention and cyber security in Nigeria**, International Journal of ICT and Management, Volume 2, Issue 2, 2014.

- Patricia, Godinho Silva; **Recent development in EU legislation on money laundering and terrorist financing**, New Journal of European Criminal Law, Vol. 10, No. 1, 2019.

- Sarojini, S and Asha, S; **Study of fighting financial botnets crimeware toolkits**, International Journal of pure and Applied Mathematics, volume 118, no. 24, 2018.

- Timm, Felix, Zasada, Andrea, Thiede, Felix; **Building a Reference Model for Anti-Money Laundering in the Financial Sector**, LWDA, Computer Science, 2016 .

- Woodhams, Jessica and Others; **characteristics and behaviour of anonymous users of Dark Web platforms suspected of child sexual offenses**, Frontiers in Psychology, April 2021.

- **Anti-Money Laundering and Cryptocurrency**: legislative reform and enforcement: Anti money laundering laws and regulations 2021 (ICLG.com)

- Erlick Company S.A; **Policies and procedures manual for the prevention of money laundering and terrorist financing**, Security Broker, 2019

- **Measures to prevent money-laundering** (article 14 of the United Nations Convention against Corruption), Working Group on the Prevention of Corruption, Conference of the States Parties to the United Nations Convention against Corruption, Vienna, 31 August-2 September 2015.

کارآمدی ضمانت اجراها در قبال پولشویی الکترونیکی؛ بازدارندگی پیشگیرانه در ... — ۲۲۴

- www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/
- nij.ojp.gov/topics/articles/taking-dark-web-law-enforcement-experts-id-investigative-needs
- www.telegraph.co.uk/finance/currency/11097208/Why-Bangladesh-will-jail-Bitcoin-traders.html
- www.cbn.gov.ng/Out/2021/CCD/Letter%20on%20Crypto.pdf
- fararu.com/fa/news/497928
- www.bbc.com/persian/iran-features-42151632
- www.fintrac-canafe.gc.ca/msb-esm/intro-eng
- www.reuters.com/article/idUKL3N1OD35L
- www.bundesrat.de/SharedDocs/beratungsvorgaenge/2019/0501-0600/0598-19.html
- www.gov.uk/government/publications/tax-on-cryptoassets
- www.reuters.com/article/us-jpmorgan-cyber-bitcoin-idUSKCN11P2DE

